

FOREIGN EXPERIENCE OF STIMULATION OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN TAXATION

Tangriqulov Gulam Bakhtiyorovich¹

**¹Master of Banking and Finance Academy of the Republic of Uzbekistan
Uzbekistan, 100000, Tashkent, Mirza Ulugbek district, Movarounnahr street, 16**

E-mail: gtangirqulov@mail.ru

Abstract: *In clause the foreign experience and practice of an effective utilization of the tax mechanism in conditions innovation of development of economy is given. Investigating positive aspects of the given advanced foreign experience and practice, the offers on an opportunity of application them in our country are developed.*

Key words: *the taxes, innovation, innovation activity, tax stimulation, tax mechanism, tax privileges.*

ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИ СОЛИҚЛАР ВОСИТАСИДА РАЎБАТЛАНТИРИШНИНГ ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ

Тангриқулов Ғулом Бахтиёрович¹

**¹Ўзбекистон Республикаси Банк-молия молия академияси магистранти
Ўзбекистон, 100000, Тошкент, Мирзо Улугбек тумани,**

Мовароуннахр кўчаси, 16

E-mail: gtangirqulov@mail.ru

Аннотация: *Мақолада иқтисодиётни инновацион ривожлантиришда солиқ механизмидан самарали фойдаланишнинг илғор хориж тажрибаси ва амалиёти келтирилган. Мазкур илғор хориж тажрибаси ва амалиётининг ижобий жиҳатлари тадқиқ этилиб, уларни мамлакатимизда қўллаш имкониятлари юзасидан таклифлар ишлаб чиқилган.*

Калит сўзлар: *солиқлар, инновация, инновацион фаолият, солиқлар воситасида раўбатлантириш, солиқ механизми, солиқ имтиёзлари.*

Кириш

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2017—2021 йилларга мўлжалланган Ҳаракатлар стратегиясидаги иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштириш номли учинчи устувор йўналишида ҳам айнан солиқ юкини камайтириш ва солиққа тортиш тизимини соддалаштириш сиёсатини давом эттириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш ва тегишли раўбатлантирувчи чораларни кенгайтириш белгилаб берилди [1].

Шунингдек, ушбу Ҳаракатлар стратегиясининг «Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тасдиқланган бўлиб, қатор муҳим вазифалар белгиланди [2].

Хусусан, иқтисодиётни ривожлантириш ва фаол тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳасида - фаол тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай ҳуқуқий, ташкилий шароитлар яратиш, инновацион ғоялар ва технологияларни жорий қилиш,

тадбиркорлик субъектларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини ва улар фаолиятига ноқонуний аралашиларнинг олдини олиш механизмларини, солиқ ва божхона сиёсатини, банк-молия соҳасини янада такомиллаштириш, аграр секторни ислоҳ қилиш стратегиясини ишлаб чиқиш, иқтисодиёт тармоғи ва соҳаларига имтиёзлар тақдим қилган ҳолда индивидуал имтиёзлар беришдан воз кечиш, ҳудудларни фаол ривожлантириш белгиланди.

Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки замон шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади. Биз буюк келажагимизни барпо этишни бугундан бошлайдиган бўлсак, уни айнан инновацион ғоялар, инновацион ёндашув асосида бошлашимиз керак. Иқтисодиётда бошқарув тизими эскиргани, инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш бўйича самарали механизмлар ўз вақтида жорий қилинмагани жиддий муаммо бўлиб қолмоқда. Шунингдек, технологик қолоқлик, ресурс ва энергияни тежайдиган технологиялар, муқобил энергия манбаларини татбиқ этишнинг сустиги иқтисодий тараққиёт йўлида тўсиқ бўлмоқда [3].

Илм-фан ва техника ютуқларини кенг қўллаган ҳолда иқтисодиёт тармоқларига, ижтимоий ва бошқа соҳаларга замонавий инновацион технологияларни тезкор жорий этиш Ўзбекистон Республикаси жадал ривожланишининг муҳим шarti ҳисобланади. Жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳалари шиддат билан ривожланаётгани ислохотларни мамлакатимизнинг жаҳон цивилизацияси етакчилари қаторига кириш йўлида тез ва сифатли илгарилашини таъминлайдиган замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларга асосланган ҳолда амалга оширишни тақозо этади [4].

Инновацион фаолиятга таъсир этишда ва мазкур фаолиятни ривожлантиришда энг муҳим механизмлардан бири солиқлар воситасида рағбатлантириш ҳисобланади. Шунинг учун, юқоридаги устувор йўналишлар ва асосий вазифаларни сифатли амалга оширишда, албатта бу борадаги хориж тажрибасини ўрганиш зарурати вужудга келади, бу эса танланган мавзунинг долзарблигини белгилаб беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Иқтисодиётга “инновация” тушунчаси XX асрнинг 30-йилларида дастлаб австриялик олим томонидан илмий адабиётларга киритилган бўлиб, у иқтисодиётни ривожлантиришнинг муҳим омили бу - инновациялар эканлигини таъкидлаб ўтган [5].

И.Балабановнинг фикрига кўра: “инновация – назорат, ҳисоб, режалаштириш ўсули, таҳлилга қабул қилишнинг янги шакллаларини қамраб олган ҳолда янги техника ва технологияга, ишлаб чиқариш, меҳнат, хизмат кўрсатиш, бошқаришни ташкил этишнинг янги шаклига капитални киритишдан олинган моддийлашган натижани ўзида намоён этади [6].

А.Борисов инновацияларни қуйидагича таърифлайди: “инновация технологияларнинг янги турларини ишлаб чиқиш, яратиш ва тарқатиш, янги ташкилий шаклларни жорий этишга қаратилган ижобий фаолият натижасини англатади” [7].

В.Медынский олиб борган изланишлари асосида қуйидаги хулосага келган: “инновация сифатида олиб борилган илмий-тадқиқот ёки аввалгига ўхшаш туридан сифат жиҳатдан фарқ қилувчи янгисининг яратилиши натижасида ишлаб чиқаришга жорий этилган объект тушунилади” [8].

В.Глуценконинг мазкур атамага берган таърифи қуйидагичадир: “инновация – товарлар, хизматлар ва технологияларнинг фирма даражасидаги ташкилий шаклларнинг янги турларини ишлаб чиқиш, тайёрлаш ва тарқатишга йўналтирилган ижодий ва инвестицион фаолият натижасидир” [9].

Р.Фатхутдинов эса “инновация – объектни бошқаришни ўзгартириш ва иқтисодий, ижтимоий, экологик, илмий-техникавий ва бошқа турдаги самарани олиш мақсадида янгиликни жорий этишнинг якуний натижаси”, деб баҳолайди [10].

Шунга ўхшаш таърифни В.Попов томонидан ҳам берилган бўлиб, унга кўра: “Инновация – бозорда сотиладиган янги турдаги ёки такомиллашган маҳсулотнинг, амалиётда фойдаланиладиган янги ёки такомиллашган технологик жараённинг амалга оширилишини ҳосил қилувчи инновация фаолиятининг якуний натижаси” дейилган [11].

Р.Гимуш ва Ф.Матмуродовлар томонидан инновация деганда “янгилик ва янгилик киритиш деган маънони билдиради. Бу янгилик замирида янги тартибни, янги одатни, янги услубни, кашфиётни тушуниш лозим”, дея таъриф берилган [12].

Б.Тошмуродова, Н.Жияновалар фикрига кўра: “инновация тушунчаси ўз ичига фақат техник изланишларни олмасдан, балки корхона иши усулидаги барча яхши ўзгаришларни (янги хизматлар, пастроқ нархлар белгилаш ва бошқа мижозлар учун қулай шароитлар яратиш) олади [13].

М.Поповнинг “Иқтисодий инновацион ривожлантиришга инвестицияларни солиқ инструментлари орқали рағбатлантириш” мавзусидаги илмий мақоласида жаҳоннинг айрим ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларида чел эл инвесторларига тақдим этиладиган имтиёзларни мазкур 1-жадвалда кузатишимиз мумкин [19].

1-жадвал

Жаҳон мамлакатлари бўйича чет эл инвесторига тақдим этиладиган имтиёзлар [19]

№	Мамлакатлар	Имтиёзлар, қўйилма маблағларга нисбатан %да	Иҳоҳ
1	Бельгия	100	Инвесторлар учун имтиёзлар
2	Италия	210	Инвесторлар учун имтиёзлар ва 10 йил муддатга солиқ таътиллари
3	Буюк Британия	30	Иш ўрни яратган ва ходимларни ўқитган инвесторлар учун имтиёзлар, солиқлар бўйича имтиёзлар ва тезлаштирилган амортизация
4	Ирландия	75	Ишчи ўрин яратган инвесторлар учун имтиёзлар, 11 йил муддатга солиқ таътиллари
5	Хитой	60	Корпоратив солиқ ставкаларини пасайтирилиши ва фойдани қайта инвестиция йўналтирилганлиги учун солиқ имтиёзлари
6	Саудия Арабистони	130	10 йил муддатга солиқ таътиллари
7	Қозоғистон	65	5 йил муддатга солиқ таътиллари, кейинчалик яна солиқларни 50 фоиз пасайтириш
8	Россия	25	Тайёр маҳсулотга божхона божлари 50 фоизга ва маҳаллий солиқлар ва йиғимлар

Демак, иқтисод соҳасидаги олим ва тадқиқотчилар “инновация” тушунчасини янгилик, новаторлик билан изоҳлашади. Инновациялар – бу истеъмолга киритилган янги ёки янада мукаммаллаштирилган маҳсулот (иш, хизмат), тадбиркорлик

амалиётини юритиш, иш ўринларини ташкил қилиш ёки ташқи алоқалар ўрнатишнинг янги ташкилий усули ҳисобланади. Инновацион фаолият – ижтимоий-иқтисодий самарадорликни таъминлаш мақсадида янги ёки такомиллаштирилган жараён ва технологияларни қўллашни, янги турдаги маҳсулотлар, ишлар, хизматларни ишлаб чиқишни яратишга қаратилган фаолият деб тушунилади.

Умуман олганда, инновация – муайян фаолият соҳасида самарадорликни ошириш мақсадида янги техника-технологияларни яратиш, иш-фаолиятни бошқаришнинг такомиллашган усул ва шакллари ишлаб чиқиш ҳамда уларни жорий этишга қаратилган илмий-иждодий фаолият натижасидир. Инновацион фаолиятга таъсир этишда ва мазкур фаолиятни ривожлантиришда эса энг муҳим механизмлардан бири солиқлар воситасида рағбатлантириш ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Мақолада сифат аналитик усуллар, экспертли баҳолаш усули, илмий мушоҳада, абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил ҳамда индукция ва дедукция баҳолаш усулларида фойдаланилди. Экспертли баҳолаш, илмий мушоҳада, абстракт-мантиқий фикрлаш усуллари адабиётлар шарҳида атрофлича қўлланилди. Шунингдек, сифат аналитик, индукция ва дедукция баҳолаш ҳамда қиёсий таҳлил усуллари иқтисодий инновацион ривожлантиришда солиқ механизмида самарали фойдаланиш, шу жумладан инновацион фаолиятни солиқлар воситасида рағбатлантиришнинг халқаро тажрибаси ва амалиёти таҳлилида фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Солиқлар илмий-тадқиқот ва инновация соҳасида миллий корхона ва саноатнинг кўплаб тармоқлари фаоллигини рағбатлантиришнинг асосий механизмларидан ҳисобланади. Кескин халқаро рақобат ва дунё иқтисодий глобаллаштириш жараёнини жадаллаштириш шароитида жаҳоннинг бир қатор мамлакатлари, солиққа тортиш тартибини такомиллаштириш йўли билан илмий-тадқиқот ишларини ва энг илғор инновацион корхоналарни ривожлантиришга интилмоқда.

Жаҳоннинг аксарият мамлакатларида аввалдан хусусий корхоналар, илмий-тадқиқот муассасаларининг турли ривожланиш давларида инновацион фаолиятни солиқлар орқали рағбатлантириш йўналишида чора-тадбирлар ишлаб чиқилган ва самарали амал қилиниб келинган. Мазкур мамлакатларда инновацион фаолиятни рағбатлантириш мақсадида солиқ ставкаларини табақалаштириш (имтиёзли солиқ ставкалари), пасайтириш каби тартибга солиш характериға эға бўлган стандарт солиқ чораларидан ташқари, солиқ тўловларини кечиктириш, солиқ базасини камайитириш, солиқ чегирмалари бошқа механизмлардан кенг фойдаланилади.

Жаҳоннинг ривожланган мамлакатларида илмий-тадқиқот ишланмаларни солиқлар орқали рағбатлантиришнинг қуйидаги асосий шакллари мавжуд [20]:

Илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича жорий харажатларни рўйхатдан чиқариш. Жаҳоннинг аксарият ривожланган мамлакатлари корхоналарға илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича жорий харажатларини ушбу харажатларни амалға оширилган ҳисобот йилида, чегириладиган харажатлар сифатида чиқариб ташланади. Айрим мамлакатларда эса ушбу фаолият билан боғлиқ кўрилган зарарнинг солиқ солинадиган фойдани тўлиқ суммасиға ёки мазкур зарар суммасини келгуси давларға тақсимлаб ўтказиш орқали амалға ошириш механизмлари қўлланилади.

Қўшимча солиқ чегирмаси. Илмий-тадқиқот ишланмалар боғлиқ фаолият турлари бўйича бизнес учун солиқ юкламасини янада камайтириш ҳисобланади. Қўшимча солиқ чегирмаси корхоналарга уларнинг илмий-тадқиқот ишланмалар харажатларига нисбатан кўп миқдорда солиққа тортиш базасини камайтириш имкониятини беради. Жумладан, фирма фойда олган ҳолда ўзининг солиққа тортиладиган даромадини илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича харажатларидан юқори бўлган қийматдан чиқариб, камайтириши мумкин. Ушбу имтиёздан фойдаланиш ҳуқуқи илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича харажатлар ҳажмини мавжудлиги ёки олдинги даражаларга нисбатан уларнинг ўсиши билан аниқланиши мумкин. Бир қатор мамлакатларда илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича ёки ҳар йилги ҳисоблаб чиқариш миқдорининг максимал қийматига лимитлар амал қилади.

Хусусан, Буюк Британия, Бельгия ва Данияда салмоқли кўрсаткичлар асосида, Австралия, Австрия ва Венгрияда эса – мураккаблаштирилган кўрсаткичлар асосида, яъни салмоқли ва ўсувчи кўрсаткичларни ҳисобга олган ҳолда қўшимча солиқ чегирмалари қўлланилмоқда.

Зеро, Буюк Британияда йирик бизнес корхоналари ўз фойдасининг бир қисмини 130 фоизга, кичик бизнесни эса илмий-тадқиқот ишланмалар бўйича ўз харажатлари ҳажмидан 200 фоизга тенг бўлган миқдорда солиқ тўлашдан озод этиш имконига эга бўлади.

Тадқиқот солиқ кредити (ТСК). Ушбу восита нафақат дастлабки мақсадга йўналтирилган, балки аксарият тадқиқотчиларнинг фикрига кўра, инновацияларнинг солиқли субсидиялашда солиқ имтиёзларининг асосига айланди. У бир нечта мақсадни илмий-тадқиқот ишланмаларга, яъни харажатлар таркиби ўзгаришига умумий харажатлар даражасини ушбу харажатларнинг алоҳида тармоқлари ўртасида оширишни кўзда тутди. 1981 йилда АҚШда илк бор амалга киритилган. фирмаларга фойда солиғидан инновацион фаолиятга солиқ кредити солиқ ставкаси билан белгиланган харажатларнинг бир қисмига фойда солиғи суммасидан ҳисоблаб чиқариш имконини беради. Кўплаб мамлакатларда ушбу чегирмани турлича қўллаш механизмлари мавжуд, лекин асосий фарқлар иккита таркибий қисм – ўз навбатида, базавий харажатлар даражасига нисбатан илмий-тадқиқот ишланмаларга харажатлар ўсиши ёки базавий йилда тўлиқ ҳажмда олинadиган фирма харажатларининг асосий қийматида солиқ кредитининг фоиз ставкасидан иборат (асосий йилга нисбатан ўртача – 2, 3 ёки 5 йил). Адабиётда иккинчи турни қисқача қилиб “илмий-тадқиқот ўсувчи кредит” (R&D tax incremental credit), биринчисини эса илмий-тадқиқот тўлиқ ҳажмли солиқ кредити (R&D volume based tax credit) деб аталади. Ушбу шакллардан ҳар бирининг ўз устунликлари ва камчиликлари мавжуд.

Ўсувчи шакл илмий-тадқиқот ишланмаларни рағбатлантириш мақсадларига жавоб беради, чунки у илмий-тадқиқот ишланмаларга харажатлар ўсишини рағбатлантиради. Илмий-тадқиқот ишланмалар харажатларининг асосий даражасини қанчалик яхши танлаш ва аниқлаш муаммоси мавжуд бўлиб, унга нисбатан харажатлар ўсиши аниқланади ҳамда тадбиркорлар ва солиқ органлари ўртасида кўпроқ мунозараларни юзага келтиради. Ушбу шаклдаги солиқ кредити илмий-тадқиқот ишланмаларга харажатлар ўсиши кузатиладиган лойиҳалар босқичида корхоналар учун манфаатли бўлган. Агар илмий-тадқиқот ишланмалар харажатлари юқори ва доимий бўлса, корхоналар ушбу имтиёздан фойдаланиши мумкин эмас. Ушбу

механизмнинг асосий камчилиги, у фирмаларга манипуляциялаш ва суиистеъмол қилиш учун кўпроқ имконият яратади.

Солиқ кредитларининг тўлиқ ҳажмли шаклдаги устунликлари – уни расмийлаштиришда арзонлиги ва оддийлиги ҳисобланади. Илмий-тадқиқот ишланмаларига катта харажатларни амалга оширувчи йирик корхоналар солиқ кредитининг ушбу шаклини афзал кўрадилар. Бироқ мазкур шакл давлат учун жуда қимматдир, чунки солиқ кредитларига аризалар ҳар қандай ҳолатда ҳам илмий-тадқиқот ишланмаларини амалга оширишга имкони бўлган барча корхоналар беришлари мумкин. Бу эса ўз навбатида давлат бюджетининг солиқ даромадларининг бир қисмидан корхоналар илмий-тадқиқот ишланмалар харажатлари қопланади.

Солиқ кредитларини тўлиқ ҳажмли солиқ кредити (масалан, илмий-тадқиқот ишланмаларга харажатларнинг асосий миқдорининг 30 фоиз) ва ўсувчи солиқ кредити қўшилганда аралаш шакллари (мисол учун, илмий-тадқиқот ишланмаларга харажатлар даражасининг кўрсатилган даври учун асосий ўртачага нисбатан 50 фоиз ўсишга) қўлланилади. Жумладан, аралаш шакл Франция, Испания, Португалияда, тўлиқ ҳажмли шакллари эса Италия, Канада, Норвегияда татбиқ этилади [21].

Илмий-тадқиқот ишланмалар билан боғлиқ асосий фондларни амортизациялашнинг махсус тартиблари. Одатий амортизация тартиби капитал активлар қиймати ўзининг хизмат кўрсатиш давомида чиқарилишини кўзда тутди. Илмий-тадқиқот ишланмаларга капитал харажатлари билан боғлиқ имтиёзлар уларни амортизациялаш ҳисоб-китобига тегишли. Мазкур имтиёзлар корхоналарга замонавий жиҳозларга маблағларни инвестициялашни рағбатлантиради, бу эса янги маҳсулот ва жараёнларнинг пайдо бўлиши ва ривожланишига кўмаклашади.

Европа Иттифоқи мамлакатлари ва АҚШда илмий-тадқиқот ишланмалар билан боғлиқ асосий фондларни махсус амортизациялаш тартибининг икки варианты – эркин ва жадаллаштирилган амортизация қўлланилади.

Инновацион солиқ кредити. Фирма инвестициялари ҳажмини рағбатлантириш билан боғлиқ бу механизм инновациялар учун муҳим рағбат бўлиб хизмат қилади, бинобарин, янада янги ахборот технологияларига қаратилган инвестициялаш қийматини пасайтиради.

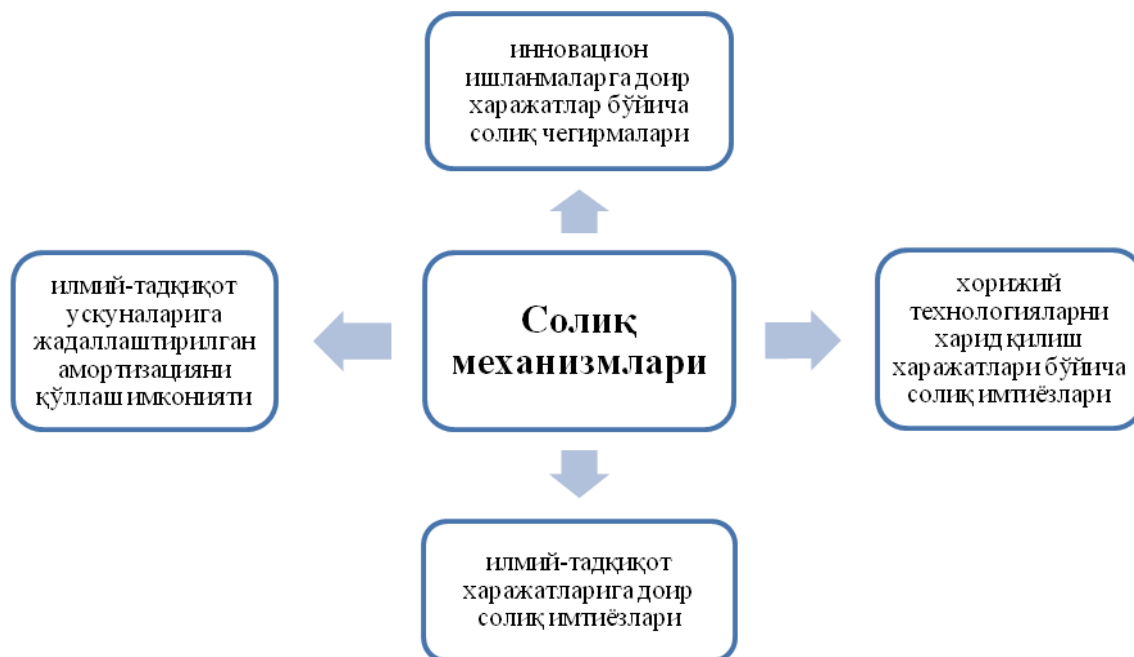
Илмий ходимларнинг иш ҳақиға солиқлар бўйича имтиёзлар. Хусусий инновацион фаолиятни рағбатлантириш тадбиркорнинг иш ҳақиға харажатларини қисқартириш орқали амалга оширилади, унинг бир қисми илмий ходимларнинг тадбиркорлик ижтимоий бадаллари каби солиқлар ҳамда даромад ва ижтимоий солиқларни камайтириш ҳисобланади. Бунинг учун солиқ иш ҳақи тадқиқот кредити (R&D wage tax credit) каби солиқ воситасидан фойдаланилади.

Япония иқтисодиётининг инновацион ривожланиши илмий-тадқиқот ишлари ва ишланмаларнинг ишлаб чиқариш жараёни билан ўзаро интеграциялашуви жиҳати билан ажралиб туради. Эътиборлиси шундаки, ушбу мамлакат компаниялари жаҳон иқтисодий инқироз таъсирини четлаб ўтиш учун илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари (ИТТКИ)га инвестицияларни йўналтиришни жадаллаштириш чораларини кўрмоқдалар.

Бунда эса ИТТКИларга харажатларнинг ортишига бевосита солиқ имтиёзлари таъсир кўрсатмоқда. Инновациялар соҳасида жаҳонда етакчи ўринни эгаллаган Япония

инновацион ривожланишни рағбатлантиришда қўйидаги солиқ механизмларидан фойдаланмоқда [22]:

Жаҳон амалиётида биргаликда илмий-тадқиқот фаолиятни амалга ошириш учун олий таълим ва ишлаб чиқариш компаниялари билан ўзаро инновацион ҳамкорликни ривожлантириш мақсадида алоҳида солиқ имтиёзлари мавжуд. Масалан, АҚШда компаниялар томонидан университет ёки нотижорат илмий-тадқиқот ташкилотларига тадқиқот ишланмаларини яратиш учун фойдаланишга берилган асбоб-ўскуналарга мол-мулк солиғи солинмайди.

1-расм. Инновацион ривожланишни рағбатлантиришдаги солиқ механизмлари [22]

Европа қитъасининг айрим давлатларида интеллектуал мулк объектлари (патент, номоддий актив) эгалари (муаллифлари) бўлган юридик шахсларнинг мулкый даромадларига корпорация солиғи бўйича имтиёзли ставкаси қўлланилади. Масалан, Голландияда корпорация солиғининг базавий ставкаси 20-25 фоизни ташкил этса, корхоналарнинг интеллектуал мулк объектларидан олинган даромадлари 5 фоизлик имтиёзли ставкада солиққа тортилади.

Қўплаб ривожланган мамлакатларда корхона ва ташкилотларнинг солиқ солинадиган фойдасини аниқлашда ИТТКИларига қилинган харажатлар жами даромад ҳажмидан чегириб ташланади, шу билан бирга инновацион фаолиятни янада рағбатлантириш мақсадида солиқ тўловчиларга қўшимча равишда махсус солиқ чегирмалари ҳам жорий қилинган.

Малайзияда маҳаллий ишлаб чиқарувчи корхоналарга солиққа тортиладиган фойдани қўшимча равишда яна 100 фоиз (ҳаммаси бўлиб 200 %) миқдорида ИТТКИларга сарфланган харажатларни чегириш ҳуқуқи берилган Ўзбекистонда бундай солиқ чегирманинг меъёри солиқ солинадиган фойданинг 30 фоизини ташкил қилади. АҚШда ИТТКИларга учун тадқиқот солиқ кредитларини тақдим этади. Бу солиқ асосан асосий харажатлардан тадқиқот харажатлари ошиб кетган ҳолларда юз беради. Солиқ тўловчиларга қўйидаги солиқ имтиёзларидан фойдаланиш таклиф этилади. Анъанавий солиқ кредити – тадқиқот харажатларнинг 20 % миқдорида, таянч миқдоридан ошиб

кетса, муқобил соддалаштирилган солиқ кредити – 14 % тадқиқот харажатларини ўз ичига олади. Мақсадли тадқиқот солиқ кредити – АҚШ қонунчилигида кўзда тутилган махсус турдаги тадқиқотлар учун солиқ кредитлари 20 фоиздан 50 фоизгача белгиланган.

2-жадвал

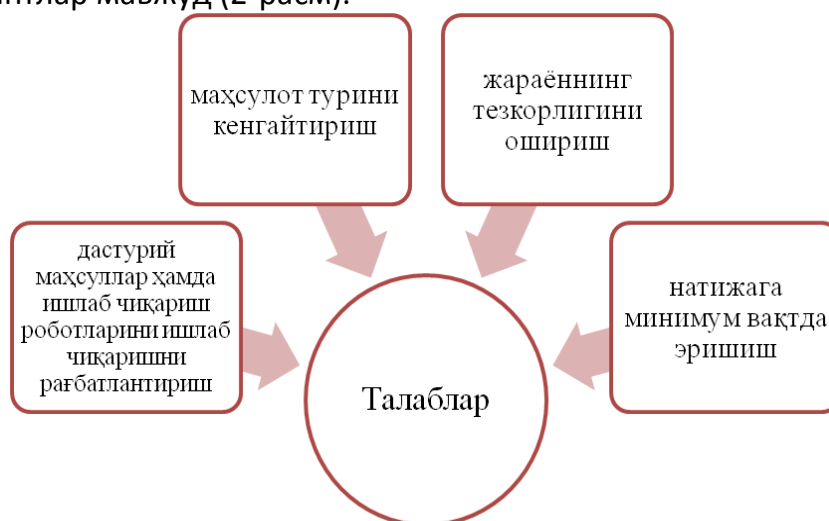
Европанинг айрим давлатларида инновацион фаолият натижаларидан олинган даромадларга қўлланиладиган фойда солиғининг ставкалари [23]

Давлат номи	Корпорация солиғининг базавий ставкаси	Инновацион фаолият натижаларидан олинган даромадларга қўлланиладиган имтиёзли ставка
Белгия	34 %	6,8 %
Франция	33,33 %	15 %
Венгрия	16 %	8 %
Голландия	20 - 25 %	5 %
Люксембург	28,8 %	5,76 %
Испания	30 %	15 %
Буюк Британия	20 - 26 %	10 %

Юқоридаги илмий тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш механизмлардан биринчисига таъриф беришга ўтар эканмиз, таъкидлаш жоизки, бошқа аксарият мамлакатларда бўлгани каби солиқ солиш базасидан харажатларни чегириш тарзидаги имтиёз энг кенг қўлланиладиган механизмларидан бири ҳисобланади.

АҚШнинг солиққа оид қонун ҳужжатларида фундаметал илмий тадқиқотларга инвестициялар учун алоҳида солиқ сийлови мавжуд. Белгилаш зарурки, АҚШ солиқ тизими умумий йўналтирилганлик (солиқ чегирмалари ва солиқ сийловлари) механизмлари сифатида ҳам тор доирадаги солиқ имтиёзларини таргетлаш сифатида ҳам илмий тадқиқот фаолиятини кенг кўламли рағбатлантириш механизмларига эга.

Бундан ташқари, АҚШ ҳукумати 900 дан ортиқ инновациялар учун грантлар дастурини эълон қилган. Шулардан тадқиқот ишлари учун қуйидаги талаблар асосида шаклланган грантлар мавжуд (2-расм).

2-расм. Тадқиқот ишлари учун шаклланган грантларга талаблари [24]

Илмий тадқиқот фаолиятга харажатлар асосий воситалар ёки номоддий активлар шаклида келажакда капиталлаштирилиши фақатгина амортизацион ажратмалар воситасида қопланиши мумкин. Агар номоддий активлар бўлса, харажатларни қоплаш

имконини янада қийинлаштиради, бу активнинг мазкур турини фойдали ишлатилишининг маълум муддатга эга эмаслигидан далолат беради. Шунинг учун илмий тадқиқот фаолиятига харажатларни дарҳол чегирилиши, бюджет жамғарилиши нуқтаи назаридан, нисбатан қиммат бўлмаган механизми бўлгани ҳолда тадқиқотларни амалга оширишда яхши рағбат ҳисобланади.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса қилиб айтганда, илмий-тадқиқот ишланмалар ва инновацион фаолиятни рағбатлантиришда солиқ имтиёзларини қўллашда авваламбор, илмий-тадқиқот ишланмаларни солиқлар орқали рағбатлантириш давлатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор мақсадларига, солиқ имтиёзларни қўллашнинг иқтисодий самарадорлигига, мазкур мамлакатларнинг солиқ тизими хусусиятларига боғлиқ.

Ўзбекистонда инновацион фаолиятни рағбатлантиришни янада ривожлантиришда самарадорликни баҳолашнинг ривожланган хорижий мамлакатлар амалиётида кенг татбиқ этилган ва инновацион фаолият натижадорлигига биринчи даражада таъсир кўрсатадиган, ривожлантиришга йўналтирилган, ўзининг самарадорлигини исботлаган ва рағбатлантиришда қўлланилган янги самарали инструментларга таяниш зарур деб ҳисоблаймиз.

Инвестицион ва тадқиқот солиқ кредитини амалиётга жорий қилиниши корхоналар инвестицион фаоллигини оширишда, инновацион фаолиятни рағбатлантиришда ва солиқ рағбатларининг самарадорлигини таъминлашда ҳамда бюджет даромадларидаги йўқотишларни ҳисобини прогнозлашда ва олдини олишда сезиларли натижаларга эришиш имконини беради.

Илмий тадқиқот фаолиятини солиқлар воситасида рағбатлантириш механизмини қўллашда фискал рағбатлантириш объектини аниқлаш учун мазкур фаолият турига харажатлар тушунчасига ва таркибига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Шу сабаб, солиқ рағбатлари самарадорлигини ошириш мақсадида “технологик инновациялар” ҳамда “илмий тадқиқот фаолияти” тушунчасига ягона таъриф ва таркиби бўйича солиққа оид қонун ҳужжатларига тегишли қўшимчалар киритилиши таклиф қилинади.

Шуни айтиш жоизки, иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда инновацион фаолиятни рағбатлантирувчи солиқ механизмлари етарлича жорий этилган бўлиб, улар бевосита иқтисодий ўсиш суръатларига самарали таъсир кўрсатмоқда. Халқаро тажриба ва республикамизнинг иқтисодий сиёсатининг устувор йўналишларидан келиб чиқиб, миллий солиқ қонунчилигида инновацион фаолиятни рағбатлантирувчи солиқ механизмларини жорий этилиши инновацион жараёнларни жадаллаштирилишида сезиларли натижаларга олиб келади деган умиддамиз.

References

1. O‘zbekiston Respublikasining 07.02.2017 yildagi O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida PF-4947-sonli farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 22 yanvardagi «2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasini «Faol tadbirkorlik, innovatsion g‘oyalar va texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida»gi PF-5308-sonli farmoni. O‘RQHT 06/18/5308/0610-son 23.01.2018 y

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M. Mirziyoev tomonidan birinchi marta mamlakatimiz parlamenti – Oliy Majlisga Murojaatnomasi. - Toshkent // Xalq so‘zi. 22.12.2017 yil.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrdagi “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli farmoni. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 22.09.2018 y., 06/18/5544/1951-son.

5. SHumpeter Y. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Moskva. 1982. str 97.

6. Balabanov I.T. Innovatsionniy menedjment. – Spb.: Piter, 2001.S. 41.

7. Borisov A.B. Bolshoy ekonomicheskij slovar. – M.: Knizhny mir, 2000. S. 185.

8. Medynskiy V.G. Innovatsionniy menedjment. – M.: INFRA-M, 2002. S. 28.

9. Glushenko V.V., Glushenko I.I. Issledovanie sistem upravleniya: sotsiologicheskie, ekonomicheskie, prognoznye, planovye, eksperimentalnye issledovaniya. 2-e izd. – M.: OOO NPS «Kriylya», 2004. S.30.

10. Fatxutdinov R.A. Innovatsionniy menedjment. – Spb.: Piter, 2004. S. 19.

11. Popov V.L. Upravlenie innovatsionnymi proektami. Uchebnoe posobie. – S.: INFRA-M, 2009. S.11.(S. 337)

12. Gimush R. I., Matmurodov F. M. Innovatsion menejment: Iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘l. – T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jami- yati nashriyoti, 2008. B. 10. (144 b.)

13. Toshmurodova B.E., Jiyanova N. Innovatsion faoliyatni moliyaviy rag‘batlantirish. O‘quv qo‘llanma. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2006. B. 11. (110 b.)

14. Yo‘ldoshev A. Soliq va soliqqa tortish. Toshkent - «Fan va texnologiya» - 2007. 24-bet.

15. Xusainov R.R., Isxaqov A.Q., Urmanova D.T., Djuraev X.Z. Moliya va soliqlar. 2 qism (soliqlar). Toshkent. «VORIS-NASHRIYOT». 2014. 17 bet.

16. Xudoyqulov S.K. Soliq tizimi. O‘quv qo‘llanma (2-nashri). T.: «ILM ZIYO». 2013. 47 b.

17. YAhyoev K. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti – T.: G‘afur G‘ulom. 2003. 247 b.

18. Mayburov I.A. Nalogi i nalogooblojenie. Uchebnik. 6-e izd., pererab. i dop. - M.: YUNITI-DANA, 2015.-487 s.

19. Popov M.V. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlanishda investitsiyalarni soliq instrumentlari vositasida rag‘batlantirish. Ilmiy maqola. Voprosiy sovremennoy nauki. Universitet im. V.I. Vernandskogo. Saratov. 2012. № 2 (40). 208-218.

20. Global Survey of R&D Tax Incentives. Deloitte. Updated on July 2011p 33.

21. Tax incentives for research and development. Trends and issues, OECD. Paris, 2003. C 13.

22. www.deloitte.org

23. Leont’ev L.I. Opiyt stimulirovaniya innovatsionnoy deyatelnosti za rubejom. / L.I.Leontev // Innovatsii. -2003. № 4 str. 87.

24. Ryumina YU.A. Zarubejnyy opiyt nalogovogo stimulirovaniya innovatsionnoy deyatelnosti. Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Ekonomika. № 3 (19). 2012. str. 80-85.